

5. Зайончковский П.А. Самодержавие и русская армия на рубеже XIX–XX столетий: 1881-1903 / П.А. Зайончковский. – М., 1973. – 429 с.
6. Положение о приграничных военных округах. – СПб., 1893.
7. Тонкий Н.В. Состояние медицинского обеспечения Западных Военных округов накануне I Мировой войны / Н.В. Тонкий // Наука и современность. 2010: сборник материалов IV Международной научно-практической конференции: в 2-х частях. Ч. 1. – Новосибирск: Издательство НГТУ. – 2010. – С. 107-109.
8. ЦДІАК України. – Ф. 274, оп. 1. – Спр. 2634. – А. 296.
9. ЦДІАК України. – Ф. 315, оп. 2. – Спр. 10. – А. 23-24.
10. ЦДІАК України. – Ф. 316, оп. 1. – Спр. 9. – А. 15.

Москальова Ю.Р.

аспірант,

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

ДИТЯЧА ФІЛАНТРОПІЯ М.П. УРУСОВА

Історія будь-якого народу написана вчинками окремих особистостей. Особливої актуальності персоніфікація історичних досліджень набуває для детального вивчення подій на історичних стрічках окремих адміністративних одиниць: міст, сіл, районів, губерній. Цілком зрозумілим є той факт, що інтерес дослідників припадає на XIX – початок XX століття.

Розвиток благодійної діяльності на Катеринославщині нерозривно пов'язана з іменем видатного місцевого державного та громадського діяча, почесного громадянина міста князя Миколи Петровича Урусова. В сучасних наукових дослідженнях дана постать розглядається в загальноісторичному контексті. Розвідки, спрямовані на всебічне вивчення постаті М.П.Урусова, знаходимо в науковому доробку К.М. Недрі, який розглядає цю постать не лише як державного діяча, а й як активного учасника піклувальницького руху. Дослідник присвячує Урусову власне дисертаційне дослідження [1]. Участь Миколи Урусова у справі допомоги нужденним дітям відображається і в роботі В.І. Лазебник, а саме – будівництво дитячої лікарні [2]. Як про діяча Катеринославської «Просвіти», маємо відомості у праці М.П. Чабана [3].

Активність діяльності Миколи Петровича на Катеринославщині припадає на період 1908-1918 рр., коли він обіймав посаду губерньського предводителя дворянства в місті Катеринослав. Саме вивчення даного періоду й цікавить нас для розкриття зазначеної теми. Відповідно метою статті є вивчення постаті Миколи Петровича Урусова з позиції його благодійної діяльності щодо підтримки нужденних дітей Катеринославщини на початку XX століття.

Народився майбутній громадський діяч 31 березня 1863 року у багатодітній родині Петра Олександровича Урусова, камергера Двору його Величності [4, с. 4]. Батьківський рід належав до одних з найтитулованіших в Російській імперії. З огляду на те, що Микола Петрович у 1885 році закінчив

Імператорський Олександрівський ліцей, дослідник К.М. Недра припускає, що початкову освіту він здобув у Віленській гімназії [5, с. 157-158].

Після навчання розпочинає службу у Міністерстві внутрішніх справ, у департаменті іноземних сповідувальців. Пізніше займав посаду голови Томського губернського правління, посаду віце-губернатора міста Володимира, губернатора міста Гродно. З 1902 по 1906 рік М.П. Урусов обіймав посаду полтавського губернатора. Саме цей період його життя виявся найбільш насиченим і в той же час найбільш трагічним, насиченим різними випробуваннями. Мова йде про перші селянські виступи на Полтавщині, як наслідок – каральний рейд Філонова та «Сорочинська трагедія». Ситуація обтяжується тяжкою хворобою Урусова, через яку він спочатку поступово відійшов від особистого контролю над справами в місті, а пізніше – був змушений піти у відставку та виїхати на лікування за кордон. Після повернення М.П. Урусов одержав довгоочікувану посаду сенатора.

У 1908 році Миколу Петровича обрано Катеринославським губернським предводителем дворянства, з 1912 року – членом Державної Ради від губернії. У цей період Урусов активно працює в багатьох благодійних організаціях, зокрема – у Червоному Хресті. За його ініціативи була побудована лікарня Червоного Хреста для дітей. Підстави для прийняття такого рішення були досить вагомими, оскільки проблема з лікарнями загалом, а особливо з дитячими медичними установами стояла досить гостро. Смертність серед немовлят підвищувалася з року в рік. Однак, гроші на будівництво першого дитячого медичного закладу земською управою не були виділені одразу. Лише через рік, у 1910-му, Губернське земське зібрання виділило 10 000 руб., а губернське земство продовжило виділяти щорічні дотації у розмірі до 3 000 руб. [6, с. 356-357].

Крім особистої участі, його приналежність до благодійних організацій підтримується матеріально. Окрім лікарні на вулиці Первозванівській (нині вулиця Короленка), побудованої за проектом архітектора Георгія Панафутіна, виділялися гроші на утримання будинку працьовитості, пологового будинку, товариству швидкої допомоги та благодійному товариству [7, с. 4].

Загалом на період з кінця XIX – до початку XX ст. в губернських земствах спостерігається зростання витрат на організацію суспільної опіки. Особливо дане збільшення помітне у порівнянні з витратами повітових земств на ті самі потреби. В українських губерніях у 1907 р. ними було асигновано: у Таврійській – 10,0%, Херсонській – 4,93%, Катеринославській – 3,2%, [8, с. 138-139]. Як бачимо, на фоні інших південних губерній, Катеринославщина продовжує виділятися порівняно високим домінуванням приватної ініціативи.

Важливим підтвердженням зацікавленості держави у підготовці сиріт до ремісничої справи є діяльність Гнедінського центрального ремісничого училища в Катеринославській губернії. Даний навчальний заклад залучав до навчання і дітей, позбавлених батьківської підтримки. В «Очерке о деятельности Гнеденского центрального ремесленного училища» показано, що дітей навчали й основам землеробської справи. З цією метою училищу надана

земельна ділянка почесним місцевим жителем Д.Т. Гнедіним, який і став попечителем закладу [9, с. 18]. Згідно з документом попечителем із навчальної частини став відомий український педагог М.О. Корф [10, с. 22].

Відомості про фінансову ситуацію в сиротинцях отримуємо і з ділового листування. На підтвердження цього факту виступає діловодна документація училища-хутора для глухонімих дітей у м. Олександрівську Катеринославської губернії. У 1900 р. на зборах Земської управи одногolosно постановили відраховувати щорічно на користь навчального закладу по 1 000 руб., про що сказано в листі одного з членів Земської управи до місцевого губернатора [11, с. 98].

У справі піклування за безпритульними та бездоглядними дітьми краю був неодноразово помічений і Урусов. Так, у січні 1911 року він пожертвував кошти на користь Катеринославського дитячого притулку відомства закладів Імператриці Марії Федорівни [12, с. 72]. На початку ХХ ст. притулок був названий Олексіївським, очевидно на честь народження спадкоємця російського престолу Олексія Миколайовича. У січні 1917 року прізвище Урусова фігурувало в переліку осіб, які замінили звичні візити та привітання з нагоди Нового року грошовими пожертвуваннями [13, с. 76].

Будучи членом Катеринославського губернського попечительства дитячих притулків, відомства закладів Імператриці Марії Федорівни, Микола Петрович приділяв неабияку увагу творчому та професійному вихованню підростаючого покоління. У сфері відповідальності цього попечительства перебував дитячий притулок на 100 осіб (50 дівчат та 50 хлопців) з ремісничим відділенням (столярним та слюсарним) та рукодільною майстернею для дівчат [14, с. 79].

Сворідним комплексним закладом у системі піклування Катеринослава було Олександрівське училище-хутор. До його комплексу входили: дитячий садок, у який приймалися діти у віці 5-6 років для підготовки до шкільного навчання, школа для глухих (викладалися усна мова, граматики, арифметика, малювання і креслення, ремесла), школа для відсталих дітей, школа-санаторій у Євпаторії для дітей зі слабким здоров'ям. Не випадково у 1911 році виділено кошти для будівництва в цьому закладі професійних ремісничих майстерень. Для хлопців – кузня, столярна, корзиночна, шевська та кравецька, а для дівчат – рукодільні класи [15, с. 79]. Урусов став одним із тих, хто доклав до цієї справи свою руку.

Період Першої світової війни не відсторонив Миколу Петровича від справ благодійництва та піклування, а навпаки – зміцнив зв'язок з Червоним Хрестом, призначивши його Головноуповноваженим Російського Товариства Червоного Хреста при Чорноморському флоті. Однак, сценарій життя цього видатного діяча, пов'язаний із різними галузями діяльності, неодноразово натикав його на конфліктні ситуації, які продовжували похитувати вже підірване здоров'я. Останній період життя є класичним прикладом трагічної долі російського дворянина в революційний період. Але заслуги цієї людини у справі добродійної діяльності загалом та у справі опіки над нужденними дітьми – зокрема, не можуть викреслити його ім'я зі сторінок історії, надавши посмертно звання «почесного громадянина міста Катеринослава».

Список використаних джерел:

1. Недря К.М. Князь М.П. Урусов: формування державного і громадського діяча (кін. XIX – поч. XX ст.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Недря Кирило Михайлович; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Д., 2012. – 18 с.
2. Лазебник В.И. Почетное гражданство в дореволюционном Екатеринославе // Скарби музеїв: збірник статей. Матеріали обласної наукової конференції до Міжнародного дня музеїв 2003 р. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2005. – 156 с.
3. Чабан М. Діячі січеславської «Просвіти». – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2002. – 536 с.
4. Урусов Н.П. // Русская правда. – 1912. – 8 сентября. – № 1704.
5. Недря К.М. «Твой старый друг П. Столыпин» (до історії стосунків М.П. Урусова та П.А. Столипіна) // Історія і культура Придніпров'я: Невідомі та маловідомі сторінки. Випуск 10. Науковий щорічник. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2013. – С. 156-162.
6. Приложения к постановлениям Екатеринославского губернского Земского собрания 44-й очередной 1909 года сессии (с 4 по 19 декабря 1909 года). – Екатеринослав: Типография губернского земства, 1910. – 2137 с.
7. Урусов Н.П. // Русская правда. – 1912. – 8 сентября. – № 1704.
8. Статистико-экономический обзор Херсонской губернии за 1907 г. – Херсон: Тип. О.Д. Ходушиной, 1909. – 185 с.
9. Очерк о деятельности Гнеденского центрального ремесленного училища. – Екатеринослав, 1881. – 51 с.
10. Там само. – 51 с.
11. Козыряцкая С.И. Деятельность училища-хутора глухонемых в городе Александровске в начале XX века / С.И. Козыряцкая // Музейний вісник. – 2007. – Вип. 7. – С.97-111.
12. Недря К. Почесний громадянин міста Катеринослава – князь М.П. Урусов. Суспільно-політичний портрет [Текст] / Кирило Недря, Павло Чернобай. – Д.: Національний гірничий університет, 2013. – 159 с.
13. Там само. – 159 с.
14. Там само. – 159 с.
15. Там само. – 159 с.

Мясникова А.С.

аспірант,

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

**ХАРКІВСЬКА МУНІЦИПАЛЬНА ВЛАДА У 1871–1917 РОКИ
В ДОСЛІДЖЕННЯХ АВТОРІВ РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ**

За часів радянської доби проблема міського самоврядування Харкова досліджувалась в контексті тогочасної ідеології, поверхнево в межах всієї Російської імперії без акцентування уваги на локальних проблемах розвитку муніципальної влади міста. Взагалі у тогочасній історіографії історія діяльності органів місцевого самоврядування Харкова зазначеного періоду була вивчена мало, головним чином в контексті відображення революційних подій.